

SZÍNHÁZI KRÓNIKA

SZÍNHÁZI ÉLETÜNKRŐL igazán nem lehet azt állítani, hogy eseményekben túlságosan gazdag. Éppen azért kivételes figyelmet érdemel minden esemény, amely a közönség bágyadt érdeklődését felvillanyozva, legalább egy pillanatra ismét a régi fényben jelenik meg a rivalda lámpái előtt.

Dramairodalmunk klasszikus alkotása, Az ember tragédiája, bírt ezzel a csodálatos varázserővel. A januárban lezajlott pesti Madách-előadások a mű örök időszerűségét és minden nemzedék számára megújhodni képes erejét igazolták, a bécsi előadások pedig ismét a nemzetközi megbecsülés szőnyegére helyezték. Ebben a két eredményben rejlik a kettős felújítás legfőbb jelentősége. Más kérdés azután, hogy vájjon ezek az előadások mennyiben jelentenek fejlődést a mű színpadi pályájának vonalán.

A Nemzeti Színház színpadján 50 éves mű 500-ik előadását, a január 19-i jubiláris reprimt Horváth Árpád rendezte. Legalább is a színlap az ő nevével szignálta az előadást, bár egy cikke nyomán támadt különös színházi kavargóság nyilvánvalóan elárulta, hogy a rendező jelen esetben vajmi kevésbé érvényesíthette szabad akaratát s a Nemzeti Színház jubiláris Madách-estéit nem annyira ő, mint inkább külső erőkomponensek irányították. Akármint áll a dolog, tény, hogy a közönség valósággal tódult a klasszikus estékre s a jegyek valamennyi előadáson szinte utolsó szálig elkeltek. Ez pedig olyan érdeme az előadásnak, amelyet minden körülmények között respektálni kell. Ettől függetlenül azonban meg kell állapítani, hogy a Nemzeti Színház új Madách-előadásai csak részben feleltek meg a várakozásnak s a sokféle szemponttal megalkuvó rendezés szükségképpen stílustalanságra vezetett. A rendezés túlsókat markolt. Meg akarta őrizni egyfelől a Paulay-féle hagyományokat s ezért visszakanyarodott a látványos történelmi képekhez, de ugyanakkor megpróbálta továbbfejleszteni az előadás stílusát a szimbolikus ábrázolás irányában, vagyis a realiztikus és stilizált színpad eszközeit közös nevezőre kívánta hozni. A kísérlet nem sikerült: látványosság és látományszerűség szeszélyesen változtatják egymást. Mindamellert a rendezés értékes eredményeket is felmutathat: a bizánci, a mindenkor hatásos forradalmi és különösen a falanszter-jelenet rendezése őszinte elismerést érdemel. A történelmi színek víziójellegét részint a jelenetek egymásbakapcsolása, részint a zárójelenetnek a nyitány mennyei képéhez való visszatérése érzékelteti. Kár, hogy éppen a mennyei kép túlságosan édeskes. A játékba illesztett szavalókórus olykor hatásosan

juttatja érvényre a történetes dinamikáját. Az előadás leggyöngébb pontja a színészi teljesítmény. A szereposztás mintha nem mérlegelte volna eléggé a madáchi szerepek súlyát s a kényesebb közönség igényeit. A játékot tipikus középszerűség jellemezte. A leegyszerűsített, de azért dekoratív keretbe illesztett modem Madách-előadást, ezt a nem kész közönségre épített, de egy magasabbrendű közönség nevelésére vállalkozó szép feladatot — nem fűzzük immár új jubileumhoz. Tudjuk, a Nemzeti Színház erre ma felkészületlen. De meggyőződésünk, hogy tervszerű előkészületekkel előbb-utóbb mégis csak meg lehet s meg kell valósítani.

Díszes ünnepi est keretében, két nemzet előkelő közönsége előtt játszódtott le pár nappal a pesti felújítás után, január 23-án, a Burgtheater Madách-előadása. A Burgtheater igazgatója, Hermann Röbbeling, nagy gonddal, a műhöz méltó kiállításban újította fel a Bécsben először negyven évvel ezelőtt szerepelt drámai költeményt. Rendezésének egyik főszempontja volt a mű számára a németiség objektív értékelését megszerezni. Ez a szempont vezette Madách új német fordítóját, Mohácsi Jenőt is, midőn a Dóczy-féle, Fausthoz igazodó fordítással ellentétben Madách sajátos nyelvéhez igyekezett közel-férkőzni. Hogy a tragédia önálló bece annál zavartalanabbik kidomborodjék, Röbbeling igazgató törölte az esetleg fausti reminiscenciákat ébreszthető epizódokat, így a második Kepler-jelenetet és a londoni szín egy részét. Jószándékú törekvésének értékéből mitsem von le az, hogy a bécsi kritika egy része mégsem tudott megszabadulni beleidegződött kényszerképzetétől. Minthogy a Burgszínházat is kötik a hagyományok, Röbbeling rendezése is reális síkra volt beállítva; elképzelése mégis sokkal szabadabb volt a pestinél, a történeti színek víziójellegét illúziót keltőbben érzékeltette és általában a művet a mai nemzedék megértéséhez közelebb segítette. Az álomszínek fátyolfüggöny mögött játszódnak le; a fátyol az alakok élet, a valóság kontúrjait álomszerűvé tompítja. Az álomképek vetített felhőkeretből bukkannak elő s ugyanabba merülnek vissza. Az álom illúzióját akusztikai törekvések is támogatják; az álomjelenetek szövege éppoly sejtelmesen zsong fel s halkul el, mint ahogy a képek változnak. A színek között a mennyi, az athéni, római és falanszter-jelenet tette a legmélyebb hatást. Nálunk a forradalmi jelenetet szokás tompítani, a bécsi közönségnek, mint 1892-ben, úgy most is, a bizánci jelenet erősebb kifakadásait kellett enyhíteni. Adámot Paul Hartmann, a szürke ruhában, fekete szárnyakkal megjelenő Lucifert Otto Tressler, Évát Maria Éis alakította. Különösen Maria Eis játéka nyerte meg a közönség tetszését. A nálunk Jászai Mari óta hagyományos tragikai Évával ellentétben a költemény líráját, a nő érzéki varázsát hangsúlyozta ki. Az egyiptomi, athéni és bizánci jelenetben rendkívül finom alakítást nyújtott.

A bécsi előadás több mint színházi esemény: kultúrpropaganda volt. Negyven évvel ezelőtt is a bécsi előadás nyomán indult meg a külföld Madách-kultusza, amely aztán a háború kitörésével hirtelen megszakadt. Azóta, a megszállt területi cseh és tót nyelvű előadásokat nem tekintve, a bécsi előadás az első külföldi újraekedés. Biztató

visszhangja máris jelentkezik. Olvassuk, hogy hatása alatt Rómában is tervbevették. Az ember tragédiájának előadását. A bukaresti — évek óta készülő — bemutató terve is újból aktuálissá vált. Filmérdekeltségek a tragédia magyar és német változatú hangos film szcenáriumának elkészítéséről tárgyalnak... Csupa szép kezdemény, csupa biztató jel... A hetven éve halott Költő csillaga újból emelkedőben van s fényt vet megfogyatkozott nemzetére. A nemzet hálájának és kegyeletének adott kifejezést Ravasz László, amikor a közelmúltban — az európai magyar szellem e tragikus költője emlékének áldozva — egy régi tartozásra figyelmeztette a magyarságot: „Szobrot Madáchnak 1“ A magunk részéről némi elővigyázatossággal ismételjük a lelkes felhívást: „Művészi szobrot Madáchnak!“

Budapest székesfőváros egy szép gesztussal már áldozott a kétszeresen jubiláló műnek. Megiratta és pompás kiállítású, remek illusztrációkkal díszített könyvben kiadta Az ember tragédiája színpadi pályafutásának történetét. A könyv szerzője, Németh Antal, a képzett fiatal dramaturg, a színháztörténet avatott művelője, nagy szeretettel és elmélyedéssel gyűjtötte össze, dolgozta fel és gazdag bibliográfiával támasztotta alá a mű hazai és külföldi előadásainak sorát. A mai olvasót talán nem is a mű változatos színpadi története bilincseli le, mint inkább az a rendkívüli képessége, hogy évtizedek óta mily nyugtalanító problémát jelent színháznak, színésznek és rendezőnek s különböző előadásai fogadtatásában a közönség változó ízlése mily lemérhető pontossággal tükröződik. Az ember tragédiájának színpadi karrierje nem ismeretlen a Magyar Szemle olvasóközönsége előtt. Pár hónappal ezelőtt (1933 nov.) e sorok írója is felvázolta a halhatatlan mű színpadi pályafutását. Szerény kísérletem világította meg először, milyen kezdemények előzték meg a Paulay-féle bemutatót. Molnár György, E. Kovács Gyula, Tóth József terveiről addig az irodalomtörténet nem vett tudomást. Hasznos lett volna, ha Németh Antal, akinek tollát a terjedelem aligha korlátozta, a bizonyára még mindig lappangó egyéb adatok alapján részletesebben kidolgozta volna az 1864-től 1883-ig terjedő tervek és kísérletek fejzetét s ezzel a mű életrajzát szélesebb mederbe ágyazza. Átvette ugyan idevágó kutatásaim eredményeit, de szerény tanulmányomat megemlíteni — bizonyára pusztá feledékenységből — elmulasztotta, a dolognak megfelelően ez előzményekre vonatkozó értékes adalékok bibliográfiájából is hiányzanak. Németh Antal tanulmányához német, angol és francia nyelvű kivonat csatlakozik, ami lehetővé teszi, hogy a szép könyvet a külföldi érdeklődők is tanulsággal és élvezettel forgothassák.

Hálátlan feladat volna most, hogy szokásos színházi krónikánkat rójuk, a feledés jótékony homályából felidézni az elmúlt féldény összes újdonságait. Ahhoz, hogy színházi életünkről világos helyzetképet nyerjünk, bőségesen elég, ha mindenik színházból csak egy-két előadást ragadunk ki.

A NEMZETI SZÍNHÁZ célkitűzései az igazgatóváltások óta ezideig még határozatlanok. Márkus László egy sereg fiatal író szín-

művét fogadta el; nyáron távozott a színház éléről s az elfogadott darabok jóformán mind a fiókjában rekedtek. Voinovich Géza kormánybiztos, akinek személyében a Nemzeti széles látókörű és nagyműveltségű vezetőt nyert, visszatért a színház évtizedes hagyományaihoz, anélkül, hogy a színházat a konvenciók végvárává különítené. A Nemzeti Színház idején a játékrendje ennek megfelelően kiterjed a magyar drámairodalom klasszikus alkotásaira (Az ember tragédiája), feleleveníthető emlékeire (Szigligeti: Fenn az ernyő, nincsen kas), élő kiválóságok műveinek felújítására (Herczeg-ciklus) és bemutatására (Móricz Zsigmond: Rokonok), a történelmi dráma hagyományos ápolására (Sik Sándor: István király), újabb magyar szerzők színrevitelére (Korcsmáros Nándor: Füstös fecske, Bónyi Adorján: Szélcsend), valamint a külföld régi (Sakuntala) és új drámai termésének (Fauchois: Szegény Mavrier) megismertetésére. Hadd térünk ki röviden némelyikükre. Sik Sándor „István király” bármilyen gondos írói munka, inkább történelmi képsorozat, semmint eleven dráma. Maga a szerző is érezte feladatának nehézségét s azzal, hogy művét szimbolikus élőképpel: a szent korona apoteozisával zárja, nyíltan le is mond a drámai hatásról, hogy annak helyét egy fölemelő és magasztos, de semmiesetre sem drámai érzéshullámnak adja át. A fajiságáért, ősi isteneiért küzdő s a pusztuló bálványokkal együtt elbukó Vazulból inkább kiérezzük a tragikus hőst, nem egy jelenetben (a regős, továbbá István, Vazul és György jelenletében) igazi tragikus levegő izzik, de aztán végül is e jelenetek feszültsége az összhatáson kívülesik. Korcsmáros Nándor „Füstös fecské”-je éppen csak hogy besurrant a Nemzeti Színházba, de ott sehogy se tudott fészket rakni. A naivan mesterkedő vígjáték vajmi kevésbé volt alkalmas arra, hogy lekösse a közönség figyelmét. Korcsmáros Nándor nagyon kevésbé ismeri a mai falut, amelyet színre visz, s még annyira se a mai közönséget, amelyhez szólni akar. Ami egy kis életet és élénkséget vitt a szintelen darabba, az a történetnek egy egész felvonásra nyújtott epizódja, a falusi gazda és a lókupec bonyolult üzletkötése. A falusi gazda Mikszáth „Kaszát vásárló parasztjára emlékeztető humorával ebben a felvonásban némileg kárpótolt a vonatott vígjáték sok-sok fogyatkozásáért. A szezon egyik legértékesebb újdonságát nyújtotta a Nemzeti Színház René Fauchois „Szegény Mavrier” c. vígjátékának bemutatásával. A vígjáték rejtett rúgója az az átalakulás, amelyet a kapzsiság még egy igénytelen nyárspolgár lelkében is előidéz. Egy vidéki orvos kétségbeesett harcot indít a portáján nyomorúságosan elhúnyt festő hagyatékáért, az addig semmibevett vásznakért, midőn megtudja, hogy azok vagyont érnek. Kapzsisága egész családjára átragad, már-már minden erkölcsi érzés korlátján keresztülcsap, amikor a háborgó hullámokat a ház öreg cselédje, a festő egykori kedvese, a jóság gesztusával szelíden elsimítja. A darab színházi rutinier és melegszívű író szerencsés találkozásából fakadt. Biztos vonalvezetése, egyszerű meséje, frappáns költői igazságszolgáltatása moliére-i hagyományokra utal. Az író nem tréfákkal, de bensőségesen áradó humorával mulattat s a vígjáték derűjének az sem árt, ha alakjai olykor tragikus határokat súrolnak.

Többi színházunknak külső siker és belső érték tekintetében domináló, eseményszámba menő újdonsága a szezonban nem volt. A darabok az átlag körül — inkább alul, mint felül — mozognak.

Így a Vígszínházban is jobbadán házi szerzők idénycikkeivel, nem pedig új tehetségek új törekvéseivel találkozunk, melyeknél pedig oly szívesen időznénk el! Otthonos szerző, Bús Fekete László szállította a „Több mint szerelem“ című úgynevezett „életképet“. A címben kifejezett szerelmi többletet egy fiatal orvosnő szolgáltatja, aki partnerét egy gazdag gyáros leányának engedi át, hogy annak vagyonából megvalósíthassa nagyszerű terveit. A szerkezetében széttagolt, felfogásában amorális korpében csak a mai fiatalság díszletül felvázolt rajza jelent némi újszerű csillogást, — egyébként az egész „életkép“ sablonos gyári készítmény. Új színművében, az „Aranyifjúban, az újságíró Hunyady Sándor próbálja ki tehetségét a színpadon. Aki olvasta Hunyadynak a külvárosok és a nagyvárosi alvilág mélységeibe világító riportjait, meglepődve ismer riporteritollára e legújabb színművében. Ugyanaz a becsületes jószándék, a kitűzött célnak ugyanaz a nyers megfogalmazása — drámai kisugárzás nélkül. Hunyady az „Aranyifjú“-ban a kitarzott férfi természetrajzával ismertet meg. A nagylábon élő „selyemfiú“ meghódítja egy milliomos lányt s már-már házassággal biztosítja karrierjét, amikor egy csúnya botrány középpontjába kerül. Barátnőjét, a „koros hölgyet“ alkalmazottai meggyilkolják egy nyaklánc miatt, melyet az áldozat pár perccel előbb kitarzottjának ajándékozott. A rendőri nyomozás során kiderül ugyan az aranyifjú büntelensége, de ezt a kiderülést oly kompromittáló melléköngék kísérik, hogy a milliomos apa most már hallani sem akar a tervezett házasságról. A sarokbaszorított fiatalember végül kedvese becsülését is elveszti s leforrázva távozik. „Az ördög vitte volna el, aki ezt a típust kitalálta!“ pattogja haragosan a lányt visszanyert apa. S ezzel a függöny legördül. Az aranyifjút az ördög ennek ellenére sem viszi el, hiszen az egész történetben a nyakláncon kívül semmit sem veszített. Az „összement pártival“ is mindössze peche volt. Ennyit pedig igazán megérdemel az, aki olyan ügyetlenül viselkedik, mint ez a nagystílusú kalandornak beállított utolsó „jampec“. Ki okult tehát a darabon? A „hős“ nem, a közönség nem. Talán az író okulni fog... Házi szerzőként lép fel s hármas szerepben — mint író, színész és rendező — mutatkozik be Góth Sándor a Vígszínház legfrissebb újdonságában, a „Fizető vendégében, Az „idegen ötlet“-ből írt, vagyis Ivor Novello vígjátékából magyarított darab elszegényedett hercegi környezetbe vezeti a közönséget. (Ebben a szezonban úgylátszik a hercegekre és a milliomosokra jár rá a rúd 1) A hercegi kastély kényes lakói kínosan leplezik szegénységüket, a hercegi kastély faragatlan fizető vendégei viszont csöppet se fékezik szabadszájúságukat, — e két világ ellentéte szolgáltatja a darab komikumát. A szórakozást kereső közönség pontosan megkapja benne pénzének ellenértékét. Jacques Dévai, a „Tovaris“ szerzője elég bátor volt az orosz emigránsok életének már-már kifacsart témaköréhez nyúlni és elég tehetséges volt abból ötletes vígjátékot gyúrni. Darabja nem kiegyensúlyozott, vonalveze-

tése a harmadik felvonással megtörik. Addig, amíg a száműzött hercegi pár a bohémélet tragikomikumát éli, a mesét érzelmes, enyhe aranyfüst lengi be, de amint a harmadik felvonásban megjelenik a népbiztos, amint a cári és szovjet Oroszország nagylelkű és fanatikus képviselői kerülnek szembe egymással, a vígjátéki hangulatnak egyszerre befellegzik. A szerző nem vette észre, hogy míg ellentétes világnézetek kiegyenlítésén mesterkedik, addigi kész eredményét: kedves vígjátéki meséjét zúzza darabokra. Egyébként az író humora az orosz hercegeken fölényes mosolyban, a francia alakokon csípős iróniában ütözködik ki; a „tovaris“ figuráját viszont arra használja fel, hogy vele a közönség jókedvét elrontsa.

A Lipótváros mellett a Belvárosnak is megvan a maga vígszínháza. A Belvárosi Színház vezetősége nagyon jól ismeri közönségét, annak színházi igényeit s ehhez mérten áÜitja össze programját. Kizárt dolog, hogy hiba csússzék számításába. Ez a belvárosi színházi darabok százas szériáinak magyarázata. Újdonságai között igényesebb írói munka alig akad. De nem is a szerző munkája a fontos, hanem a rendező és a színészeké. A Belvárosi Színház előadásait pedig ötletes rendezés és fegyvelmezett együttes jellemzi. A rendezés a leglanyhább írói csinálmányt is színnel és elevenességgel tölti meg s külső eszközökkel is képes megteremteni a darabból esetleg hiányzó vígjátéki atmoszférát. Ez a színpadi rutin tartotta sokáig színen Békeffi István „Kozmetikáját“, a mai pomádé-kultusz óvatosan adagolt szatírját, ez biztosított hónapokon keresztül táblás házat Vulpius (Fodor László és Lakatos László) vígjátékának, a „Helyet az ifjúságnak“, ez adott injekciót Aristophanes túlmodernizált „Lysistrata“-jának s legfrissebb újdonságát, Kurt Götz „Dr. Praetorius“ c. hókuszpókuszának előadását is ez jellemzi. Kikeresni az aktuális élet egy-egy jellemző furcsaságát, felszínes élcelődéssel gúnyolódni rajta, a csípős-borsos pilulát minél kívánatosabb tálalásban felszolgálni: ezt a Belvárosi Színház kitűnően érti. íme, kasszasikereinek egyszerű titka és működésének mérlege.

Sokkal határozatlanabb képet nyújt a Magyar Színház műsora, amelyen dráma, vígjáték (Családunk szégyene), operett (Bál a Savoyban) és a miliójének leginkább megfelelő polgári színmű (mint legutóbbi újdonsága: Zsolt Béla színműve, „A párizsi vonat“) szeszélyesen változtatják egymást.

A Kamaraszínház sem tudott saját műfajt és saját közönséget teremteni. Vezetőségében minden jószándék megvolt, hogy ebben a kis színházban speciális légkört alakítson ki, vállalkozása azonban a főváros színházi talajában életerős gyökereket verni nem tudott. A Kamaraszínház az utóbbi hónapokban már vegeyesen hozott parasztvígjátékot (Szalay László: Szuhay), problémát sejtető színművet (Innocent Ernő: Ketten a hintán), érzelmes-kalandos vígjátékot (Szeben Klára: Mákvirág) és súlytalan operettet, de sehogy sem sikerült egyensúlyt találnia. Végül is ismét visszakerült a Nemzeti Színház igazgatása alá, amely a jövőben nem kívánja repertoár-színházként kezelni, hanem önálló műsorral fogja ellátni. Ebben a formában február végén, Schöpflin Aladár „Őszi szivárvány“ c. darabjával, nyitja kapuját.

Ha a szezon újdonságait vajmi lanya hullámok öntik is el, a közönségválság mégsem súlyosbodott. Színházaink életképessége jórészt a színészi teljesítményen nyugszik. Ma az előadások oszlopai a színészek, életet, mozgást és művészetet az üres szavakba, vértelen figurákba és olcsó fércművekbe az ő fáradozásuk, az ő munkájuk, az ő tehetségük visz. Éppen azért, amikor lépten-nyomon azt tapasztaljuk, hogy a színházak már eleve a színészi teljesítményre alapítják előadásaikat, hogy tehát a siker nem az író, az alkotón, hanem a színészen, az alakítón fordul meg, jogos és méltányos, hogy a közönség tapsa és a kritika elismerése elsősorban őket illesse: színművészeinket. A színészi játék kiemelését már csak az a körülmény is kötelességünké teszi, hogy az idén (január 3-án) a Kisfaludy-társaság Greguss-díja — a magyar színészi érdem legmagasabb erkölcsi jutalma — ismét kiosztásra került. A Greguss-díjat hatévenként szokás kiosztani, így hát ezúttal az 1927—1932. ciklus legjobb színészi alakítását koszorúzták meg. A Kisfaludy-társaság jutalomosztásán összegyűlt közönség nagy száma ékesen demonstrálta, hogy nálunk egy, a mostaninál tisztultabb színházi kultúrának is lehetne talaja ... A Greguss-díjjal az idén Csontos Gyulát és Bajor Gizát tüntették ki, az előbbinek elsőségét hangsúlyozva. Nem annyira megfelezték, mint inkább megkettőzték a jutalmat, amelynek aranyfedezete amúgy is devalválódott, de erkölcsi fedezete megfelezve-megkétszerezve is teljes. Csontos Gyulát Gerhart Hauptmann „Naplemente előtt“ c. drámája főhősének tavalyi alakításáért jutalmazták. A Kisfaludy-társaság valóban nehéz helyzetben volt, amikor egyetlen díjának nyertesét annyi kiváló színészünk közül kellett kiválasztania. Választása mégis szerencsés, döntése igazságos volt. Csontos Gyula művészete a megjutalmazott szerepben példaszzerű magaslatra emelkedett. Tehetsége lassan forrt ki, de tökéletessé érett. Bajor Gizit inkább alakításainak összességéért jutalmazták. Annyi bizonyos, hogy kettőnél több díjat könnyebb lett volna kiosztani. Sugár Károlynak szerepeit szétfeszítő, döbbenetesen mély és grandiózus alakításait is (tessék csak megnézni a „Szegény Mavrier“-ben!) két kézzel kellene jutalmazni... És hol az a magas mérték, amelyet el nem bírna Vaszary Piroskának csodálatosan szép Nyilas Misi alakítása Móricz Zsigmond remekművében (Légy jó mindhalálig). Fukarkodunk a nevekkal, pedig — hál' Istennek — hosszú sora van azoknak a színészeinknek, akiket — Petőfi szavaival élve — „a Múza is anyaiabb karokkal ölelt“.

BISZTRAY GYULA